

הגדרת רשות הרבים

אליעזר גלעד

סוגיית הגמרא בשבת

בגמרא בשבת (ו ע"א) מובאת ברייתא שעוסקת בגדרי רשויות השבת וז"ל בקצרה:

"איזו היא רשות הרבים - סרטיא ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין זו היא רשות הרבים גמורה... אבל ים ובקעה ואיסטוונית והכרמלית - אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד..."

ומפרש רש"י שם: **סרטיא** - מסילה שהולכין בה מעיר לעיר. **פלטיא** - רחבה של עיר, ששם מתקבצין לסחורה. **ומבואות** - של עיר, רחבים שש עשרה אמה. **המפולשין** - משני ראשיהן לפלטיא. **בקעה** - שדות הרבה. **איסטוונית** - שלפני החנויות, שיושבים שם סוחרים. **אינן לא כרשות היחיד** - משום דדמיא לרשות הרבים, דאין להם מחיצות. **ולא כרשות הרבים** - דאינן דומין לדגלי מדבר, דלאו להילוכא דרבים עבידי.

לאחר מכן שואלת הגמרא (שם ע"ב) מדוע מדבר לא יחשב גם כן רשות הרבים שהרי יש ברייתא שכתוב בה "איזו היא רשות הרבים - סרטיא ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין, והמדבר"? ועונה אביי "לא קשייה כאן בזמן שישראל שרויין במדבר, כאן בזמן הזה".

דין מדבר - מחלוקת רש"י ורמב"ם

ומפרש רש"י שם: "בזמן שהיו ישראל במדבר - חשיבא רשות הרבים¹. בזמן הזה - אינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדברות לא שכיחי". - מדבר היום לשיטת רש"י יהיה דינו ככרמלית משום שאינו משמש בפועל להילוך רבים, ורק מקום המשמש את הרבים בפועל יהיה רשות הרבים. וכן כתבו התוספות (שם ד"ה כאן), והריטב"א, והמאירי (שם), ועוד רבים מהראשונים.

אולם הרמב"ם (בהל' שבת פ"ד ה"א) **כתב**: "איזו היא רה"ר **מדברות** ויערים ושוקים ודרכים המפולשין להן, ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה". ולשיטת הרמב"ם כל מקום המסור לרבים יהיה רשות הרבים מן התורה.

1. וקצת קשה לשיטת רש"י שסוף סוף רוב המדבר היה כרמלית ומדוע נזכר בסתמא כרה"ר.

וצריך עיון איך הרמב"ם מסתדר עם תירוץ אביי בגמרא. וכן הקשה המגיד משנה (שם) ונשאר בצריך עיון.

הסבר הרב קאפח

הרב קאפח (על הרמב"ם שם) כותב שהרמב"ם לא גרס את המשך הגמרא, אלא רק את הברייתא הראשונה, ומביא הוכחה שגם רבינו חננאל לא הזכיר את המדבר, ומחדש שנראה שהרמב"ם למד את דין המדבר מסרטיא ופלטיא. (ושו"ר בירושלמי שמביא את הברייתא שם וכן גורס מדבר, ואלבא דשיטת הרב קאפח אפשר לומר שהרמב"ם לא למד את דין מדבר מסרטיא, אלא מהירושלמי).

אך לענ"ד קשה לומר שהרמב"ם למד את המדבר מדין סרטיא ופלטיא, משום שסרטיא בחז"ל נראה כדרך ציבורית שעוברים בה הרבה אנשים², ויתירה מזאת, דהרמב"ם עצמו בהלכות שבת (פ"ו ה"ה), ובהלכות גזילה ואבידה ("א ה"ז) הזכיר סרטיא בתור רשות שהרבים עוברים בה תדיר. ועוד שקשה לומר שרבי אברהם בן הרמב"ם (יובא בהמשך, עיין שם) לא ראה שלאביו יש גירסא שונה בגמרא.

לגבי טענתו של הרב קאפח שגם רבינו חננאל לא גרס דין מדבר הוסיף מו"ר הרב טל חיים, שגם הר"ף לא הזכיר את דין המדבר, ומחיפוש שעשינו בדברי הגאונים נמצא דגם שם לא נזכר דין מדבר, ויש שני אפשרויות להסביר מדוע השמיטו דין זה, או שלא גרסו את הברייתא השנייה וכמו שכתב הרב קאפח, אך גם לשיטה זו לא ברור מה יאמרו על מדבר, ויותר נראה שאף אם לא גרסו כן, שיסברו שהמדבר אינו רשות הרבים, משום שהדוגמאות שכן הביאו הם של רשות הרבים שעוברים בה רבים בפועל. או שנאמר בפשיטות שהסבירו כפירוש רש"י, ומכיוון שכך אין נפקא מינה לדין מדבר, ולכן לא הביאוהו. ולכאורה כל עוד לא מצאנו גרסה שונה בגמרא יהיה קשה לחדש שהייתה לרמב"ם לר"ף ולגאונים גרסה אחרת, ואף אם הייתה להם גרסה שונה יותר נראה לומר שיאמרו שהמדבר הינו גם רשות הרבים, ומשום כך נראה בשיטת הר"ף רבינו חננאל והגאונים שסברו אף הם כרש"י גבי מדבר.

2. ועיין שבת קנא ע"א, עירובין יז ע"ב, עירובין כב ע"ב, בבא מציעא כד ע"א ועוד.

פירוש רבי אברהם בן הרמב"ם

מרן הכסף משנה (על הרמב"ם שם, פ"ד ה"א) מביא את תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם³, וז"ל: "יש מפרשים בזמן שישראל חונים במדבר והיו מחנותיהם סדורים בו היה לגבן כמו בקעה ושדה ומאי דדמי להו, ובזמן הזה שאין ישראל דרים בו אלא כל מי שירצה הולך ועובר בתוכו הוא רה"ר, וטעמא דמסתברא הוא". ולענין יערים לא דמי לים ובקעה, שהים אין תשמישו נוח כיער והבקעה והאצטוונית וקרן זוית אף על פי שיש רשות לרבים להכנס לתוכן אין להם צורך בהם כיער שהכל צריכים לעצים ולהם דרך עליו כמדבר".

רבי אברהם מסביר את הגמרא הפוך משיטת רש"י, שבזמן שהיו ישראל במדבר - לא הוגדרה רשותו⁴ כלומר מחנה לוויה היה רשות הרבים (כדאיתא בשבת צו ע"ב) אולם האוהלים היו רשות היחיד ומה שבניהם אם לא היו בו ט"ז אמה היה כרמלית, ומשום כך הברייתא שעוסקת בזמן שישראל במדבר לא כתבה איזה רשות הוא, אולם הברייתא שכתבה על הזמן הזה, כתבה שהמדבר דינו כרשות הרבים⁵.

דיון בדעת הרמב"ם: האם הולכים שם רבים בפועל או האם ראוי

שילכו שם רבים

ראינו לעיל שהרמב"ם בהלכות שבת (פ"ד ה"א) כתב שהמדברות והיערות הם רשות הרבים, וצריך עיון האם לפי הרמב"ם בשביל שמקום יוגדר כרשות הרבים צריך שתהיה דריסת רבים בפועל או שכל רשות ששייכת לרבים תוגדר כרשות הרבים אף אם לא עוברים בה רבים בפועל, ונפקא מינה למדברות ויערות היום שכבר לא משמשים דרך לרבים האם יחשבו כרשות הרבים או ככרמלית. בהקדמה לפירוש המשנה (שבת פ"א משנה א) לפי תרגום הרב קאפח כותב הרמב"ם על גדרי רשות הרבים: "והוא המקום שהרבים בוקעים בו, ובלבד שלא

3. התשובה מובאת בשו"ת ברכת אברהם (על הרמב"ם שם) עיין שם. והבאנו את לשון הכסף משנה משום שמתמצת את לשונה.

4. אמנם רבי אברהם בן הרמב"ם לא מסביר את דין ישראל במדבר כ"לא הוגדרה רשותו" אלא ככרמלית (דכתב "כמו בקעה ושדה וממאי דדמי להו") אבל לכאורה חייבים לומר שלזה התכוון (ומה דכתב "כמו בקעה ושדה" אין כוונתו ממש כמו, שדינו ככרמלית, אלא כוונתו "כמו" לעניין שאינו נחשב רה"ר), וכתבתי זאת מפני שראיתי שמקשים עליו מהגמרא בשבת (צו ע"ב). ועוד דגם אליבא דשיטת רש"י בזמן שישראל היו במדבר היה חלקו כרמלית וחלקו רה"י, אלא שדיברו בסתמא וקראו וכללו רשות הרבים.

5. ועיין עוד טל חיים שבת חלק א עמ' תלח-תמד ששם מאריך עוד בישוב דברי הרמב"ם אליבא דשיטת רבי אברהם.

יהיה מקורה", ונראה מכאן שאף לפי הרמב"ם יצטרכו את בקיעת הרבים, דבר שלא מוזכר במקומות אחרים ברמב"ם, ואף קצת קשה מיערות ומדברות וכמו שרש"י כתב שבזמן הזה הולכי מדברות לא שכיחי.

אך מכיוון שמדובר בתרגום מערבית בדקנו האם הכרחי לתרגם כמו שתרגם הרב קאפח, ובשאלה ששאל הרב רועי סיטון ת"ח שעוסק בנושא⁶ הוא ענה שאין ספק שהפירוש יהיה המקום שכולם יכולים לעבור בו, ולא יצטרכו בקיעת רבים בפועל, ועל פי פירוש זה יוצאת חומרה לדינא לפי הרמב"ם שכל מקום פתוח שנוח תשמישו יחשב כרשות הרבים. וכן כתבו בשיטת הרמב"ם מרן האור החיים הקדוש בספרו חפץ ה' (שבת ו ע"ב) וכן כתב מו"ר הרב טל חיים (שבת ח"א עמ' תלה).

היוצא מסוגיה זו היא מחלוקת עקרונית בין הרמב"ם לשאר הראשונים, שלשיטת הרמב"ם רשות הרבים היא רשות שפתוחה לכולם ולא משנה אם משמשת להילוך הרבים או לא, ולעומת זאת לשאר הראשונים רשות הרבים הינה רשות המשמשת בפועל להילוך הרבים, ומקום שלא עוברים בו רבים בפועל יוגדר ככרמלית.

אך מכיוון שלדעת רוב ככל הראשונים צריך בקיעת רבים בפועל, ולכאורה הרמב"ם בסוגיא זו הינו דעת יחיד⁷, ולכאורה דעתו פחות מחוורת מדין 'סרטיא' המוזכר בברייתא שרואים שהוא מקום מרכזי שמהלכים בו רבים בפועל⁸, ועוד קצת קשה לשיטת הרמב"ם מדוע הברייתא הייתה צריכה להשתמש בדוגמאות אלו, ולא אמרה שכל מקום שפתוח להילוך רבים יהיה רה"ר וכבר הייתי מבין שבכלל מאתיים מנה⁹. ולכן הלכה כשאר הראשונים בזה.

יש לציין, דהנפקא מינה במחלוקת זו ברוב המקרים תהיה רק בגודל האיסור, האם דאורייתא או דרבנן, משום דלכולי עלמא אסור לטלטל במדבר בשבת משום דגם כרמלית אסורה בטילטול מדרבנן. ומכיוון דלהלכה כדי ששיהיה אסור מדאורייתא צריך שתהיה בקיעת רבים, בחרנו להתמקד בשאלה האם צריך שישים ריבוא כדי שיחשב רשות הרבים או לא.

6. פרופ' מרדכי עקיבא פרידמן.

7. עד כה לא מצאתי ראשונים נוספים שסוברים בזה כהרמב"ם.

8. והקדמנו דגם הרמב"ם מודה דזה גדר סרטיא, דכתב בהלכות גזילה ואבידה (פ"א ה"ז) "בסרטיא... ובכל מקום שהרבים מצויים שם".

9. ועוד שהשטח מחוץ לסרטיא יהיה גם רשות הרבים.

הצורך בשישים ריבוא

דברי רש"י

הגמרא בעירובין¹⁰ מביאה מימרא: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים, אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים". ומפרש רש"י שם (ו ע"ב): "ירושלים - רשות הרבים שלה מכוון משער לשער, ומפולש, ויש בה דריסת ששים ריבוא, ורחב שש עשרה אמה, ואילמלא שנועלין דלתותיה בכל לילה חייבין עליה בשבת משום רשות הרבים". וכשיטת רש"י כתבו רוב ככל ראשוני אשכנזי¹¹.

וכשיטת רש"י כבר כתבו הגאונים

הלכות גדולות¹²: "והכין אמרו משום מר רב יהודה אלוף דמנהר פקוד דבצרה ביממא רשות הרבים, בליליא דאיכא חראסי ככרמלית דמיא¹³, פירוש רשות הרבים דזכתא דדשין בה שית מאה אלפי גברי בכל יומא כדגלי מדבר¹⁴". **רב שר שלום גאון**¹⁵: "והלכתא מדינות ועיירות שאין בהן ששים רבוא, ואפילו יש בהן ששים רבוא ויש עליהם חומה ודלתותיהן ננעלות בלילה אין נעשות רה"ר ואין חייבים עליהן כרת וסקילה, מאי טעמא דבעינן כדגלי מדבר".

10. דף ו ע"ב וכן כב ע"א וכן קא ע"א.

11. חוץ מרבנו תם - מובא בתוספות עירובין ו ע"א וכן בריטב"א עירובין נט ע"א.

12. תחילת הקטע עד ככרמלית דמיא מופיע בהלכות גדולות שלפנינו סימן י - הלכות עירובין פרק הדר עמוד קסט.

אך ההמשך לא מופיע בכתב יד וורשא אלא רק בכתב יד ברלין עמ' 131 וצ"ע על אמינותו של כתב יד זה. (אולם יכול להיות שספר העיתים מהווה סמך לאמינות כתב יד זה).

13. וצ"ע על החלוקה בין לילה ליום ברשויות האם יש מקור לזה, ועוד דלכאורה קשה מירושלים ששם הדלתות הננעלות ועשאוה כרמלית גם ביום וגם בלילה כדאיתא בעירובין צה ע"א.

14. ציטוט זה מובא בספר העיתים סימן ר"ח בשם גאון.

15. בתשובות הגאונים - שערי תשובה סימן רט בקובץ תשובות שכתרתם "לרב שר שלום גאון", לא ברור שאכן רב שר שלום כתב תשובה זו, אך מכל מקום מקורה בגאונים, ותשובה זו בלשון קצת שונה מובאת בספר העיתים סי' צב.

רב עמרם גאון (קובץ הלכות פסוקות מן הגאונים סימן ע'): "מי שנפסקה לו ציצית בדרך בשבת, אם מקום שנפסקה ציצית רשות הרבים הוא מקום שיש שם שישים ריבוא בני אדם אסור לטלטלה עד שתצא שבת.¹⁶"

אולם מתשובות גאונים אחרות לא נראה שמדובר דווקא בשישים ריבוא: **רב הילאי גאון** (תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן עב): "ועל בור ברשות הרבים חזרנו על כל צדדי בור ולא מצינו היתר בור ביזיז אלא בבור בין שתי חצרות בלבד... וטעמא דאיכא חוליא עשרה הא לאו הכי קמטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רה"ר הא למדת אם אינה מופלגת ארבעה לא". ורואים מכאן שאף שמדובר בבור בין שני בתים הוא יוגדר כרשות הרבים.

וכן רב נטרונאי (תשובות הגאונים - שערי תשובה סימן רז - ב): "וששאלתם חצרות הסמוכות ורה"ר עוברת ביניהן מהו שיעשו או לחי או קורה מכאן ולחי וקורה מכאן ויטלטלו בתוכן..." - ומזכיר את דין רשות הרבים כמציאות יום יומית.

וכן רב האי גאון (בתשובות הגאונים - מוסאפיה סימן ס'): "בית הכנסת ששער שלה ברשות הרבים... יש להם רשות לפתוח אותו מבחוץ כשהן עומדים בפני השער ברה"ר או לא. (תשובה) כך ראינו שמותר לפתוח הדלת כשהן עומדים מבחוץ בפני השער ברה"ר כי כל שהוא חוץ מפני השער כרה"ר וטלטול ברה"ר פחות מארבע אמות מותר הוא".

ומדובר שם על מציאות שבזמנם הייתה רשות הרבים, וקשה לומר בדבריהם שהצריכו שישים ריבוא, וכן בתשובות גאונים רבות מוזכר עוד דיני רשות הרבים ולא מוזכר הצורך בשישים ריבוא ולכאורה אם סברו שיש צורך בשישים ריבוא היו צריכים להשמיע לנו זאת. היוצא מכאן שלכאורה מחלוקת זו בדבר הצורך בשישים ריבוא מקורה כבר בדברי הגאונים.

וכבר כתב **הריטב"א** (עירובין נט ע"א): ועם כל זה רוב הגאונים ז"ל הם כדעת ר"ת ז"ל דלא בעינן שישים רבוא כלל, וכן דעת הרמב"ם ז"ל, אולם לא ברור שהיו לפני הריטב"א את כל תשובות הגאונים שנמצאו בדור האחרון.

16. ומובא באורחות חיים הלכות שבת רפד, וכן באשכול (אלבק) בתחילת הלכות ציצית בשם תשובה לגאון.

בירור בשיטת רש"י האם צריך שבעיר יהיו שישים ריבוא או שצריך שישים ריבוא בכל רחוב

רש"י בעירובין (ו ע"א) גבי עירוב דרך רשות הרבים כותב: "רשות הרבים - משמע רחב שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה שישים ריבוא ואין בה חומה, או¹⁷ שהיה רשות הרבים שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש, דומה לדגלי מדבר". וכן בדף נט ע"א: "עיר של יחיד - שלא היו נכנסין בה תמיד שישים רבוא של בני אדם, ולא חשיבא רשות הרבים, דלא דמיא לדגלי מדבר". - ומשמע מרש"י שעיר שבה מצויים שישים ריבוא כולה תהיה רשות הרבים ולא צריך שישים ריבוא בכל רחוב.

וכן נראה מתשובת רב שר שלום גאון: "והלכתא מדינות ועיירות שאין בהן שישים רבוא..." ונראה שצריך שבעיר יהיו שישים ריבוא אך לא צריך בכל רחוב. וכן בפסקי הרא"ז (עירובין פרק ה) - "עיר שלרבים, שהיא מעבר לבאי העולם ויש בה דריסת שישים ריבוא ומבואותיה הן מפולשין ורחבין שש עשרה אמה"... וכן בפסקי הרי"ד (עירובין ו ע"א) - "רשות הרבים משמע עיר שיש בה שישים ריבוא כדגלי מדבר, ומבואותיה רחבין י"ו אמה כהילוך העגלות". ודין זה מפורש במאירי (עירובין ב ע"א) - "וכן הצריכו בו גדולי הרבנים שיהא בו דריסת רגל לשישים רבוא, ולא שיהו שישים רבוא יכולין לעבור שם ביחד, אלא שיהא דרך מצוי לשישים רבוא ורגלים לעבור שם".

ונראה מסיעת רש"י שצריך שיהיה בעיר שישים ריבוא, ולא צריך שישים ריבוא בכל רחוב, ונפקא מינה לערים שעוברים בהם שישים ריבוא, דגם לסיעת רש"י תהיה כל העיר רשות הרבים גמורה אף במקומות שלא עוברים שישים רבוא. ועוד נראה שדריסת שישים ריבוא יצטרכו רק בתוך העיר אך בסרטיא לא יצטרכו דריסת שישים ריבוא משום שאת דין שישים ריבוא רש"י הזכיר רק בהקשרים של ערים ולא הזכיר שישים ריבוא בסרטיא ופלטיא וכן כתב הרמב"ן בעירובין (נט ע"א) בשיטת רש"י וכן פסק הגר"ח מוולז'ין¹⁸. וכיוצא בזה כתב הערוך השולחן (סי' שמה יח).

17. בדפוס וילנא מובא ה"א"ר בסוגריים אך לכאורה חייבים לגרוס אותו, משום שאם לא גורסים אותו יוצא ש"אין לה חומה" הוא תנאי ברשות הרבים, ועוד שכל הראשונים שצטטו את רש"י גרסו את ה"א"ר וכתבתי זאת משום שראיתי באחרונים שמתייחסים ל"א"ר בתור ספק בדעת רש"י. (מנוחת אהבה, משנה הלכות ועוד).

18. הובא באוצר הגר"ח ברלין ז"ל בשו"ת נשמת חיים.

קושיות הרמב"ן על שיטת רש"י

- הרמב"ן בעירובין** (נט ע"א) מביא את שיטת רש"י ומקשה עליה כמה קושיות:
- ר. דין זה לא הוזכר בתלמוד, ומנין לרש"י זאת, וכ"כ הר"ן (שבת נז ע"א), המאירי (שם), והריב"ש (ש"ת הריב"ש סימן תה).
- ש. ועוד הקשה מהברייתא בשבת (מובאת לעיל) ששם מובאות גדרי רשויות השבת ולא מוזכר התנאי של שישים ריבוא.
- ת. כשאמרו בגמרא בשבת שהמדבר כרמלית, משמע שכל שאר הדרכים והערים יהיו רשות הרבים, ועוד דרש"י עצמו גבי מדבר כתב שהולכי מדבריות לא שכחי, וברור משם שדרכים ועיירות אף על גב שאין שישים ריבוא יהיו רשות הרבים.
- ז. ועוד קשה שהרי במדבר היו הרבה יותר משישים ריבוא, שהרי לא נמנו נשים וטף, ולפי שיטת רש"י היה צריך שישים ריבוא מגיל עשרים עד גיל שישים. ומוסיף הרמב"ן שהרי אפשר לחשב בערך כמה מבני ישראל היו במדבר, ומדוע מסתפקים בשישים ריבוא ולא במספר יותר מדויק¹⁹. ומביא הרמב"ן שהתוספות מתרצים שלמדנו הכל ממלאכת המשכן אנו לומדים מן המניין שהוזכר בתורה בפירוש אך מקשה הרמב"ן שבמשכן כתוב "ויבואו האנשים על הנשים" (שמות לה, כב) ורואים שגם הנשים היו במשכן²⁰.
- ומסיים הרמב"ן: "וסוף דבר אין לנו אלא מה שמוזכר בתלמוד, רשות הרבים שש עשרה אמה, דגמרינן ממשכן כדאיתא בפרק הזורק (שבת צט ע"א), ושאינו מקורה, כדאמרינן בפרק קמא דשבת (ה ע"א), אבל דירויין לא ילפינן, הילכך כל מבוי שמפולש בשני ראשין ומכוון עד חוץ למדינה ורחב שש עשרה אמה הוא רשות הרבים גמורה בכל עיירות ובכל כפרים שבעולם".
- כלומר, אין צורך בשישים ריבוא כדי שיוגדר רשות הרבים, אלא כל מבוי מפולש שיש בו ט"ז אמה ואינו מקורה יחשב רשות הרבים גמורה, ועיין בפנים בלשונו באריכות.

19. וכן כתב הריב"ש (שם).

20. אך לכאורה אפשר על השאלה השלישית לענות שמדברי חז"ל נראה שהחשיבו את יוצאי מצרים כשישים ריבוא וכבר הגמרא לא דקדקה במניין יותר: הגמרא בסנהדרין קיא ע"א: "תניא, רב סימאי אומר: נאמר ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ - שנים מששים ריבוא אף יציאתן ממצרים - שנים מששים ריבוא." וכיוצא ב תירץ הערוך השולחן (סי' שמה, טז) על קושיה זו. ועיין עוד סוכה נא ע"ב, וכן גיטין נז ע"ב, וכן בסנהדרין צא ע"א, וכן שבת פח ע"א.

קושיית נוספות על הצורך בשישים ריבוא.

ר. עוד קשה מהעיר נינוה שמוזכרת כמה פעמים בתנ"ך בתור 'העיר הגדולה' ובסוף ספר יונה כתוב שהיה בה רק שתיים עשרה ריבוא בני אדם. (מאה עשרים אלף, ואף אם נפרש כפירוש רש"י והרד"ק שמדובר על שתיים עשרה רבוא תינוקות שלא חטאו, יוצא שכל אוכלוסיית נינוה הייתה בערך שישים ריבוא ועליה נאמר כמה פעמים בתנ"ך²¹ שהיא הייתה 'העיר הגדולה', אולם האלשיך והאברבנאל והמלבים לא סברו כרש"י והסבירו שכל אוכלוסיית נינוה הייתה שתיים עשרה רבוא²².)

ש. בברייתא של רשויות השבת (שבת ו ע"א) כתוב: "אבל ים ובקעה ואיסטוונית והכרמלית - אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד" ושואלת על זה הגמרא בהמשך (ז ע"א) "אטו כולהו נמי לאו כרמלית נינהו? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים". וצריך עיון מדוע הגמרא לא מביאה בתור דוגמה לכרמלית עיר שיש בה פחות משישים רבוא שלכאורה היא דוגמה הרבה יותר נפוצה מקרן זוית²³. ולהמחשת הדברים, שמדברים על מקום שיש בו שישים ריבוא מדברים על כל גוש דן(!), שבכל ארץ ישראל היום יש רק מקום אחד כזה ואף הוא מחולק לכמה ערים.

ת. יש הרבה גזירות על רשות הרבים (כרמלית (שם ו ע"א), תכשיטי אשה (פרק שלם במסכת שבת), מוקצה (שם כג ע"ב), עירובין (עירובין כא ע"ב וברש"י שם) מי שהחשיך (שבת קנג ע"א)) וכלל לא נראה שגזרו כל כך הרבה גזירות על דבר שלא היה שכיח בזמנם.

ז. ועוד קשה מנחמיה שמוכיח את עם ישראל על הוצאת משא ביום השבת ושם כתוב (עזרא ב, סד) שכל הקהל היה "אַרְבַּע רְבּוּא אֲלָפִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁשִׁים". ועוד כתוב (שבת קנג ע"ב) שגזרת מוקצה נגזרה בימי נחמיה משום החשש שמא יטלטלו ברה"ר, וכן כתבו הערוך השלחן (סימן שמה, יח.) והמשכנות יעקב (או"ח סי' קכ).

ח. ובשול"ת תורה לשמה (סימן קיד) מביא הוכחות ממקומות שחז"ל מדברים על רשות הרבים בתור דבר המצוי בזמנם, עיין שם. וכן כתב מו"ר בטל חיים.

21. בראשית י, יב. ועיין רש"י שם. וביונה מוזכרת שלשה פעמים בתור העיר הגדולה (יונה א, ב; ג, ב; ד, יא)

22. על פי הרב טל בשיעור כללי, ובשיעור האריך להוכיח שהם פשוט הפסוקים, דלא כרש"י והרד"ק.

23. כנ"ל בהערה הקודמת.

ומוסיף המשכנות יעקב (שם סי' קכ עמ' קט). שמזה שחז"ל גזרו לא לתקוע בשופר בשבת (ראש השנה כט ע"ב) ולא לטול לולב (סוכה מב ע"ב) שמא יוציא מרשות לרשות קשה לומר שרשות הרבים הינו מושג שאינו קיים במציאות ועיין שם שהביא עוד כמה ראיות מחז"ל להקשות על שיטה זו. (וכן כתב הבני בנימין²⁴ על הרמב"ם (שבת פ"ד ה"א), וכיוצא בזה אמר הר"ש טל בשיעור הכללי).

הלכה למעשה

ולעניין הלכה הנראה לענ"ד שמכיוון שלא מצאנו שיטה זו בגמרא, ועוד שעל שיטה זו ישנם הרבה קשיים ולא מצאנו בראשונים ובאחרונים תירוצים לקשיים אלו, ועוד שהרבה ראשונים חלקו על דין שישים ריבוא²⁵, אין מקום להקל כשיטה זו, ואפילו לא בתורת ספק, וכל מקום שבוקעים בו רבים אף אם לא בוקעים בו שישים ריבוא הינו רשות הרבים מדאורייתא. (ומכיוון שהראשונים שלא הצריכו שישים ריבוא לא כתבו בפירוש מהי בקיעת רבים לכאורה אין גדר מדוייק, אך הנפקא מינה היא רק בחומרת האיסור כנ"ל). וכן נראה ממרן השולחן ערוך (או"ח סי' שמה) שהעתיק את לשון הטור אך השמיט את התנאי של שישים ריבוא וכתב אותו רק בתור יש אומרים, וז"ל: "איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בלילה) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים".

וכן פסק להלכה בשו"ת משאת בנימין²⁶ (סי' צב.) "סוף דבר מבואר היטב שאפילו המקילין לא רצו להתיר לנשים להתקשט בשבת במבואות הרחבים י"ו אמות אף בדליכא ס' רבוא בוקעין בו וקל וחומר אנן דיש לנו לילך אחר דברי המחמירין שדבריהם עיקר ואין לנו לסמוך על דברי המקילין כלל ולהתיר טלטול מבוי עקום בלא תיקון כי המקילין עצמן לא סמכו על דבריהם לענין הלכה למעשה".

24. לאדר"ת - רבי אליהו דוד תאומים זיע"א.

25. רי"ף, רמב"ם, רשב"א (שו"ת ח"א סי' תשכב), המגיד משנה (שבת פ"ד ה"א), וכן הר"ן (שבת כו ע"א בדפי הרי"ף), וכן הריטב"א (עירובין נט ע"א), והמאירי (עירובין ו ע"ב) והריב"ש (שו"ת סי' תה).

26. לר' בנימין אהרן ב"ר אברהם סולניק תלמיד הרמ"א והמהרש"ל, וחברם של הסמ"ע, הלבוש ומהר"ם מלובלין. (ע"פ פרויקט השו"ת).

וכן כתב המהרש"ל (ים של שלמה ביצה פ"ג סי' ח): "והנה, מה שכתב הרא"ש, דלא בקעי האידנא שישים רבוא... אבל בפרק קמא דשבת כתבתי²⁷, דאין צריך ס' רבוא, אלא ט"ז אמות, ומפולשין משער לשער... אבל כל היכא שרחב ט"ז אמה, ומפולש משער לשער, הוי רשות הרבים אף האידנא", ועיין שם.

וכן מובא בשו"ת תורה לשמה (סימן קיד): "והנה באמת לענין הלכה, העיקר הוא כסברת הרמב"ם ז"ל ודעמיה דלא בעינן שישים רבוא בוקעים בו בכל יום".

וכן פסקו האליה זוטא (סימן שמה סעיף ז), וכן החיד"א (בברכי יוסף שם, ושם מביא גם את ספר הבתים שלא סבר כן) וכן כתב המשנה ברורה (שם והרחיב עוד בביאור הלכה), וכן בשירי כנסת הגדולה (שם אות ג') ובשו"ת מהרי"ף²⁸ (סי' נט), וכן המנוחת אהבה (חלק ג' כז, י) וכן המשכנות יעקב (או"ח סי' קכ ועיין שם בראיותיו) ועוד.

ויהי רצון שלא ניכשל בדבר הלכה.

27. לצערינו אין לנו את פירוש המהרש"ל על שבת.

28. לר' יעקב פראג' מהמה – מחכמי מצרים בן דורו וחבירו של הגינת ורדים.

